

Budapest, Budapest, te csodás!

Álom egy városról

Mit szólna hozzá, kedves báró, ha szívnánk egy kis friss levegőt? Ilyenkor éjfél körül a Duna irányából könnyű szél lengedez, s mire ideér, a hegyoldal lombos lankáin és a földszintes házak kőkerítésein megszelídülve már csak szellőként simogatja arcunkat. Most érdemes igazán ez ódon falak közt sétálni, amikor nem veri fel az álmodót a piacozók élénk kurjongatása, csecsebecsések, kovácsok, tejesemberek tarka forgataga, lovak rendre pattogó patája; a nappal szemtelen harsogása, hanem csupán éji neszek lopakodnak lépteink nyomában. Ugye hallja, kedves báró – a csöndet? Mert, ha a csöndet hallja, hallani fogja a körülöttünk ábrándosan libbenő muzsikát is. Ami – bármerre indulunk – követ minket. Az imént léptünk ki a mulatság nyüzsgéséből, fülemben még az utolsó verbunkos makacs melódiája cseng a cigány jajgató trilláival, röppen a kisasszonyok pántlikája, s a csizmasarkak ütemes dobbantása talán most is visszhangzik a grófi palota udvarán éppúgy, mint ebben a szűk utcácskában.

Emlékszik a ritmusra, kedves báró úr? Hogyne emlékezne, hiszen Ön is muzsikus. Hányszor, de hányszor hangzott fel hasonlóan tüzes, talp alá való táncmuzsika az ön házában! Igaz, a pattogó mazúr háromnegyedben az Ön nemzetének érzelmes vidámságát, nyíltságát táncolja, míg a mi verbunkunk büszke, pontozott ritmusai, páros lüktetése mellett a lehajló, sóhajszerű motívumokban ott a magyar búsongás. Népünk keserves múltjáról, a szorongató századok kínjairól szólnak Lavotta húrjai, ugyanúgy, akár e tömzsi ház téglái. De félre a szomorkodással, figyeljük inkább, milyen dallamot súg nekünk az a sarki ház! Nocsak, valcer hangjai klavíron, talán egy hamvas bőrű polgárleány ujjai simogatják a billentyűket? A tegnapi bálra, kedvesének ölelő karjaira gondolhat, ahogy a bécsi muzsika körülveszi, repíti, át az ablakon, a sötét utcákon, vissza a gyertyákkal roskadásig megrakott, mámoros fényben és szerelemben úszó bálteremig? Tudja, kedves báró, az öntudatos magyar polgár itt Budán német nevet visel, német muzsikával örvendezik, de magyar zenében sír, s keblében magyar szív dobog. Furcsa egy nép vagyunk mi, magyarok, tudom, hogy ezt akarja most mondani! Így van, bizony. Némely időkben cudarul kijutott nekünk, egyszerre annyi a szenvedésből, ami több nemzetnek úgy összességében is bőviben elég lenne. De a zenéhez ragaszkodtunk minden időben!

Látja ott azt a tornyot? Hajdan négy kapun lehetett belépni Buda várába, s négy izmos torony őrizte, vigyázta a város lakóit. A tornyokban állomásozó fegyveres őrség mellett kürtösök, trombitások és üstdobosok is tartózkodtak, akik a kapuzárást, kapunyitást, s a ritkább ünnepi eseményeket vagy a veszély közeledtét muzsikával jelezték. Toronyzenészek lenni rang volt. E hivatásos muzsikások zenéltek a templomban is, hiszen a plébániát éppúgy a város tartotta fenn, mint az őrtornyokat. A templomi- és toronyzenészek már több mint száz éve céhet alapítottak maguknak e falak között, hogy a tanulatlan zenészekkel szemben megvédhessék érdekeiket. Az első bejegyzett budai zenész

polgár nevét tudjuk is, méghozzá egy 1708-ban keltezett iratból: ő Csanádi János. Talán épp e toronyban fújhatta lankadatlanul az éjszakai pihenésre fel-szólító kürtszót? De lépünk csak tovább.

Más hangokat is duruzsolnak fülünkbe az öreg falak! Jóval régebben di-cső, nagy királyunk, Mátyás zenészei is megfordultak itt; furulyások, lantosok, tekerősök, énekesek, orgonisták, s valószínűleg ezen a helyen rajzolták serény szerzetesek az európai zenekultúra kincsei között számon tartott, csodás gre-gorián énekeket tartalmazó kódexeket.

A budai várban kapta zenei képzését a brassói születésű Bakfark Bálint is, aki később, mint világ-szerte híres lantjátékos és zeneszerző, a művelt nyugat valamennyi uralkodójának udvarában vendégeskedett. A török tragédia előtti időkben muzsikusok minden fajtája zenélt Budán: hegedűs, hárfás, citerás, cinkes, puzónos, kürtös, trombitás, virtuóz virginál- és orgonajátékos, mindegyikből tán a legjobb. Hogy aztán hazai s külföldről érke-zett kiválóságaink messzibb vigyék művészetüket,

s a gazdag reneszánsz muzsikát egy időre felváltsa a müezzin éneke s a török síp éles hangja. Ez lett hát a sorsa a budai udvarból Brassóba került Greffinger Farkas, elsőrangú orgonistának, és sok más zenésznek is.

Nemhiába mondom, kedves báró, ha ezek a kövek énekelni tudnának, mennyi-mennyi különös dallam zengedezne, ha daloló kedvükben találánák őket!

De a derűs keringő foszlánya újból felhangzott, hallja, barátom? A leány még mindig zongorázik, pedig a petróleumlámpákból lassan kifogy a fényt adó olaj. Forduljunk csak mi is kicsit vissza, a bécsi dallam irányába! Az a méltóságteljesen terpeszkedő szép épület színház, a pest-budai színjátás egyik fellegvára. Az első hivatalos magyar kőszínházi előadás és az első magyar opera: Chudy József *Pikkó herceg és Jutka Perzsi* című darabja bemutatójának színhelye ez, ahol felváltva játszanak magyar és német nyelvű színjátékokat és operákat. Büszkék lehetünk ám zenés előadásainkra! Dittersdorf és Mozart – hogy biztosan ismert neveket említsek – operái ősbemutatójuk után egy-két évre nálunk is feltűntek a Pest-budai Színházban. Színházi muzsikusaink pedig olyan ismert hangszeresek, mint Lavotta János, Csermák Antal vagy Czibulka Alajos.

A magyar nyelven játszó-éneklő színészek hol Pesten, hol Budán szerepel-nek, nem kis feladatot adván ezzel a színházrajongó polgároknak. Gondolná-e, kedves báró úr, hogy ez az ezüst-kékes, békésen elnyúló, éppen szelíd folyó az áradások idején milyen gonosszá tud válni? S ahogy letekint, láthatja a hajóhidat, amelyen még délután keltünk át Pestről – hát ez a híd bizony télen felszedésre ítéltetik, s így a pestiek csak csónakon vagy a befagyott Duna jegén kelhetnek át Budára. Ilyenkor, télvíz idején aztán a budai színházban szépen megfogyatkozik a pesti nézők száma, minthogy a pestiben a budaiaké. Mert-hogy a magyar ember kényelmes, és szívesebben tölti a hideg estéket kályhá-val fűtött, meleg otthonában.

No de most reménytelen tavasz van, kedves báró!

Nem feledhetem elmondani városunk zenei életének dicséretetekor azt, hogy Pesten már 1727-ben zeneiskola nyílt, nem sokkal később pedig zeneműbolt. Mára valamennyi jobb módban élő családnál találunk egy kisebb klavírt, asztalzongorát vagy csembalót, amelyen az ifjú hölgyek és tiszteletre méltó édesapjuk szintúgy játszanak. Tehetős házaknál gyakoriak a zeneestélyek, aki megengedheti magának, akár nagy művészeket is vendégül láthat. A legdivatosabb a bécsi muzsika, de amióta külföldi mesterek is felkapták a mi zenénket, tudja, azt a valamikori kanásznótát – táncot idéző feszes verbunkot, már hazai klavírjaink is zengik a csárdást és a verbunkost! Mert volt nekünk egy Bengráf Józsefünk, van Fusz Jánosunk – mindkettő a legkiválóbb komponisták közül való –, s bizony, műveik méltán népszerűek Pest-Buda- s Bécs-szerte.

Akik pedig a német muzsikába olvasztják be nyújtott ritmusainkat? Igen, kedves báró, jól sejti, az osztrák zeneszerző-óriásra, Joseph Haydnra gondolok, ki itt Budán saját maga vezényelte *Teremtés* című oratóriumát, és arra a német komponistára, akiről talán szintén hallott – úgy hívják, hogy Ludwig von Beethoven. Ő is ugyanabban az évben, nem sokkal ezelőtt lépett fel, épp ebben a színházban. És, figyeljen csak, a klavier-szó még mindig hallatszik, bár tompábban, de mintha annak az ifjú bécsinek a dallamát játszaná most – ha jól mondom nevét –, Franz Schubert...

A báróval úgy majdnem száz évvel később találkoztam újra. Nem sokat változott. Igaz, mintha köpcösebb, kopaszabb lett volna. Szokott helyemen szivaroztam a Philadelphiában, amikor szó nélkül leült asztalomhoz. Kérdőn néztem rá, nem értve e meglepő tolakodást, amikor is franciául szólított meg. Ó, hiszen Ön az, kedves barátom! Öltözete, kiejtése alapján rögtön tudtam, Provance földjéről származhat, s talán múkinccsel vagy ékszerkereskedéssel keresheti kenyerét. Első észrevételére, miszerint mekkora fejlődésen ment át fővárosunk, egyetértően kellett bólogatnom. Igen, igen, uram, megjegyzése valóban helytálló. Budapest méltóképp nevezhető világvárosnak napjainkban. Láthatja, hidjaink, villamospályáink épültek, sőt, még egy alagutat is fúrtunk ide, a Várhegy gyomrába!

Hol is hagytuk abba valamikor régen? Persze, persze, jól emlékszik, meséltem egyszer az öreg Haydn által vezényelt *Teremtés* előadásáról, hát képzelje csak, annak a híres koncertnek az emlékét ma egy széles út is őrzi, épp a közelben, ez az Alkotás útja!

Gondolhatja, mennyi minden történt azóta, bizony, mi magyarok nem unatkoztunk! Egy dicső forradalom és elfojtott szabadságharc után azért más hazafiként élni! Ha most gyorsan felhőrpinti habos kávéját, máris belém karolhat, kedves barátom, hogy együtt átszaladhassunk a Lánchídon, s megmutathassam Önnek azon épületeinket, ahol a magyar zene büszkén felhangozhat, mindenhová eljuttatván hírünket a nagyvilágba. Mert ugyebár a zene még mindig fontos Önnek? Sőt, tán abból a fajtából való, aki egy Puccini-opera kitűnő előadásának meghallgatása miatt akár napokig elzötykölődne egy expresszvonat kemény bőrülésein. Jól sejtettem, tudom.

Jöjjön, hisz látnia kell a pesti belvárost. A századforduló neoklasszicista, szecessziós, eklektikus alkotásait, az elegáns bérházakat és banképületeket.

Ha a Lánchídon átkelve, kicsit gyalogolunk a korzón, eljutunk a Belvárosi templomig. Legelőbb ezt kell megnéznie, ugyanis Liszt Ferenc *Esztergomi miséjének* pesti bemutatója ebben, az akkor zsúfolásig megtelt templomban volt! A Kossuth Lajos utcán, majd az Astoriánál bekanyarodva, végigmenve a Deák térig – ne röstellje, ha netán Bécs belvárosában érzi magát! Közismert mondás nálunk: ha egy szép ház, palota felépül Bécsben, Pesten hamarosan megjelenik annak még szebb, és nagyobb mása...

Ha már Liszt Ferencet említettem, e „hírhedett zenésze a világnak” Pest díszpolgáraként, címéhez illően, sokat tett városunkért: anyagi támogatással segítette a rászorultakat a hatalmas dunai árvíz idején, kivette részét a Zeneakadémia megalapításában és felépítésében, kitűnő zongoristákat nevelt, magyarországi kollégái, zenésztársai műveit rendszeresen előadta a világ különböző részein – azt hiszem, azoknak, akik kételkednek az ő magyarságában, csak saját szavait idézhetjük: „sokkal igazabban vagyok magyar, mint ellenfeleim, a magyaroskodók”. Liszt zenéje s virtuóz hangszeres teljesítménye pedig nemzeti kincsünk, s egyben európai egyetemes kincs – egyetért velem, ugye, kedves uram?

Ha kigyönyörködtük magunkat az elegáns bérpaloták során, feltétlen tovább kell haladnunk a Sugár úton, méghozzá az Operaházig. Ez a gyönyörű ékszerdoboz 1884-ben készült el, s Erkel Ferenc fő-zeneigazgató irányításával nyitotta meg kapuit. Erkel a magyar zeneművészet másik nagy csodája. Ő az a hallatlanul sokoldalú, rendkívül nagy tudású és tehetségű karmester, zeneszerző, zongoraművész, tanár és kitartóan szívós szervező, összetartó, alkotó ember, akiből nem sok születik egy évszázadban. Erkel nemcsak az Operaházat vezette, hanem létrehozta Zeneakadémiánkat, s Liszt elnöklete mellett ő is igazgatta ezt az intézményt.

Ha kicsit még megyünk a Sugár úton, túl a Körúton meglátja majd a Zeneakadémia első, eredeti épületét, azt a kecses sarokházat, ahol Liszt lakása, s benne zongorája ma is áll.

A budapesti Zeneakadémia rendkívüli hely lehetett. Képzelteti, ahol Liszt és Erkel mellett még olyan professzorok tanítottak, mint Reményi Ede hegedűművész – Liszt gyakori művészpартnere, a Doppler fivérek – mindketten fuvolások, Popper Dávid gordonkás, Volkmann Róbert zeneszerző, vagy Joachim József hegedűs, Brahms állandó kamarapартnere és műveinek megszólaltatója – valamennyien világnagyságok!

Most pedig forduljunk vissza, menjünk a Körútra, mert ott találjuk az új Zeneakadémiát! Ez a zenepalota tíz éve nyílt meg, a mai igényeknek megfelelő korszerű, tágas tantermekkel, kiváló akusztikájú hangversenytermekkel és olyan tanári gárdával, amely Európa legjobbjából állt össze. Mihalovics Ödön igazgató, Bloch József hegedűművész, Szendy Árpád és Thomán István zongoraművész, Koessler János zeneszerző és kollégáik irányítják ma a felnövekvő zenészgenerációt. S ne felejtsem el Hubay Jenő és Auer Lipót nevét megemlíteni, akik szintén nemzetközi híru hegedűművészek.

Kedves barátom, láthatja, végtelenségig méltathatnám zenész kiválóságainkat! Ha újból a Duna irányába vesszük utunkat, az Opera előtt elhaladtunkkor nem hallgathatom el, hogy dalszínházunk élén 1888 és 1891 között Gustav Mahler állt, s ebben az időben Operaházunkat Közép-Európa legjobbjai közt

tartották számon! Ha visszatérünk a Belvárosba, nekiütközünk a Nemzeti Zenedének, amely ma több száz növendékkel és a Zeneakadémiához hasonlóan kiváló tanárokkal dicsekedhet. Sétánkat zárjuk le, kedves barátom, a korzón, innen még betekintheünk ugyanis a Pesti Vigadó érdekes, keletiesen stilizált épületébe, ahol pezsgő hangversenyéletünk hazai és külföldi nagyjai rendszeresen fellépnek.

Gondolom, elfáradt! Ránk fér egy kis frissítő a Gerbaud-ban, s remélem, a muzsikások játszanak nekünk valami újat és könnyedet, mondjuk Lehár zenéjéből!

Iwao Iwasaki tokiói menedzserem volt, s már két éve dolgoztunk együtt, amikor ellátogatott Budapestre. Egy japán zenekar európai turnéját szervezte, s én egy nap kötelező budapesti tartózkodást javasoltam neki, mire ő engedett csábításomnak. A meleg, áprilisi délutánon a Duna-parti szállodák egyikének teraszán – ideális találkahely egy Japánból épp hogy Európába pottyant, a kialvatlanságtól és az időátállás kínjaitól szenvedő, félig kábult, öltönyben, nyakkendőben feszengő üzletember, s a ki tudja, hányadik próbáról s több óras gyakorlásból a pesti dugók fáradhatatlan tumultusán átvergődő zongorista számára. A szokásos örömteli kézfogás és az angol-japán nyelvű üdvözlés bevett formái után Iwasaki úr jólesően hátradőlve habos kávét rendelt, s miközben lenyűgözve merengett a szemközti vár egyedülállóan páratlan látványában, nem minden hangsúly nélkül megkérdezte tőlem, vajon hallgathat-e valami új és könnyed Lehár-muzsikát, merthogy a kávéhoz az dukál. Most ismertem csak rá. Mára igencsak megváltozott. Mint ahogy én is. Minden bizonnyal. Jöjjön csak, kedves Iwasaki úr, ez esetben, ha Lehárt szeretne hallani, rögtön beugrunk a Rózsavölgyi Zeneműboltba. És ha sikerül pár lemezt a hónunk alá csapnunk, máris mesélnem kell. Tovább. A szülővárosomról, ahol feleszmélésem óta hallom a zenét. Az utcák kövezetén, a budai hegyek erdőinek suttozásában, a Duna méltóságteljes hullámaiban, a madarak röptében. Kodály és Bartók kéznyomában, Weiner Leó, Dohnányi Ernő kottáiban, későbbi zeneszerzők és előadóművészek nyomdokán. Mesélnem kell szocializmusban megszenvedett évtizedeinkről, az agypusztító eszmékről, s a marxista zenetudomány vívmányairól. De, ha érdeklí, megmutathatom Önnek legújabb hangversenytermünket a Művészetek Palotájában. Vagy a Magyar Rádió szépséges Márványtermét, a Nádor Termet,

Bartók Béla emlékház

a Bartók Béla emlékházat, a pesti Broadway bódító fényeit, vagy... Láthatja, azért még maradt valamink. Bár, ki tudja, meddig? Ha pedig mégis inkább emlékezni szeretne, üljünk vissza előbbi asztalunkhoz a korzón, s figyeljük csak a folyó felett átsuhanó szellő dallamát. Biztos ismerős lesz.

Elek Szilvia